

Hitler-møte i nytt lys

ODD V. ASPHEIM

Knut Hamsuns besøk hos Adolf Hitler 26. juni 1943 tok en uforutsett vending og ble en stor skuffelse både for diktatoren selv og hans propagandaminister Joseph Goebbels. Dette blir bekreftet med all ønskelig tydelighet i de Goebbels-dagbøker som Institutt für Zeitgeschichte i München publiserte i disse dager. Med utgangspunkt i de mikrokopier av dagbøkene som dukket opp i Moskva i fjor, kan instituttet i denne omgang presentere månedene januar til september 1943, fordelt på tre bind. Den videre offentliggjørelse vil følge i tur og orden, og være avsluttet i 1995. Dermed blir en eneste kilde til Det tredje rikets historie for første gang tilgjengelig i nær fullstendig form. Også for norsk okkupasjonshistorie betyr dette at mye nytt, viktig materiale kommer frem.

Propagandaobjekt

Da den 83-årige Hamsun ble bragt til Berghof, hadde han nettopp delatt på en pressekonferanse i Wien, der han hadde lovert et krast angrep på England. Fra Goebbels' side var møtet med Hitler selvsagt tenkt utnyttet i propagandaøyemed. Den verdenskjente norske dikterens engasjement for Tyskland skulle nå finne sitt høyeste uttrykk ved en personlig og tillitsfull samtale med den Führer selv.

Men slik sett ble møtet en dundrende fiasko. Opplysninger om dets sanne forløp ble kjent alt i 1945, i form av vitneutsagn fra involverte personer. Under prosessen mot Hamsun kom saken også til å spille en rolle, i formidende retning. Senere har enda flere berettet om denne sammenkomst, som det gikk frasnagn om i Hitlers nærmeste krets. Så sent som i 1978 kunne Aftenposten, i samarbeid med Sverre Hartmann, bringe tolkens erindringer fra tildragelsen. Aldri, hverken før eller siden, ble Adolf Hitler presentert for en gjest som så suverent brøt de uskrevne regler som gjaldt for slike mottagelser. Uten å la seg affisere av vertens hang til enetaler hadde Hamsun dratt til felts mot Josef Terboven, Hitlers reichskommissar i Norge, med en sverm av anklager. Ovenikjøpet tok nordmannen bekymret opp spørsmålet om sitt fedrelandets fremtidige stilling, når Tyskland, hadde vunnet krigen...

Høyst pinlig

For propagandaministeren, dr. Goebbels, som i beste mening hadde prakkert dikteren på sin fører, ble opptrinnet i særlig grad pinlig. I mai hadde han selv tatt imot Hamsun, et møte som forløp svært vellykket. Ja, Hamsun hadde sogar sendt Goebbels sin Nobelmedalje som gave etterpå, noe ministeren nylig – nesten skamfullt – hadde takket skriftlig for.

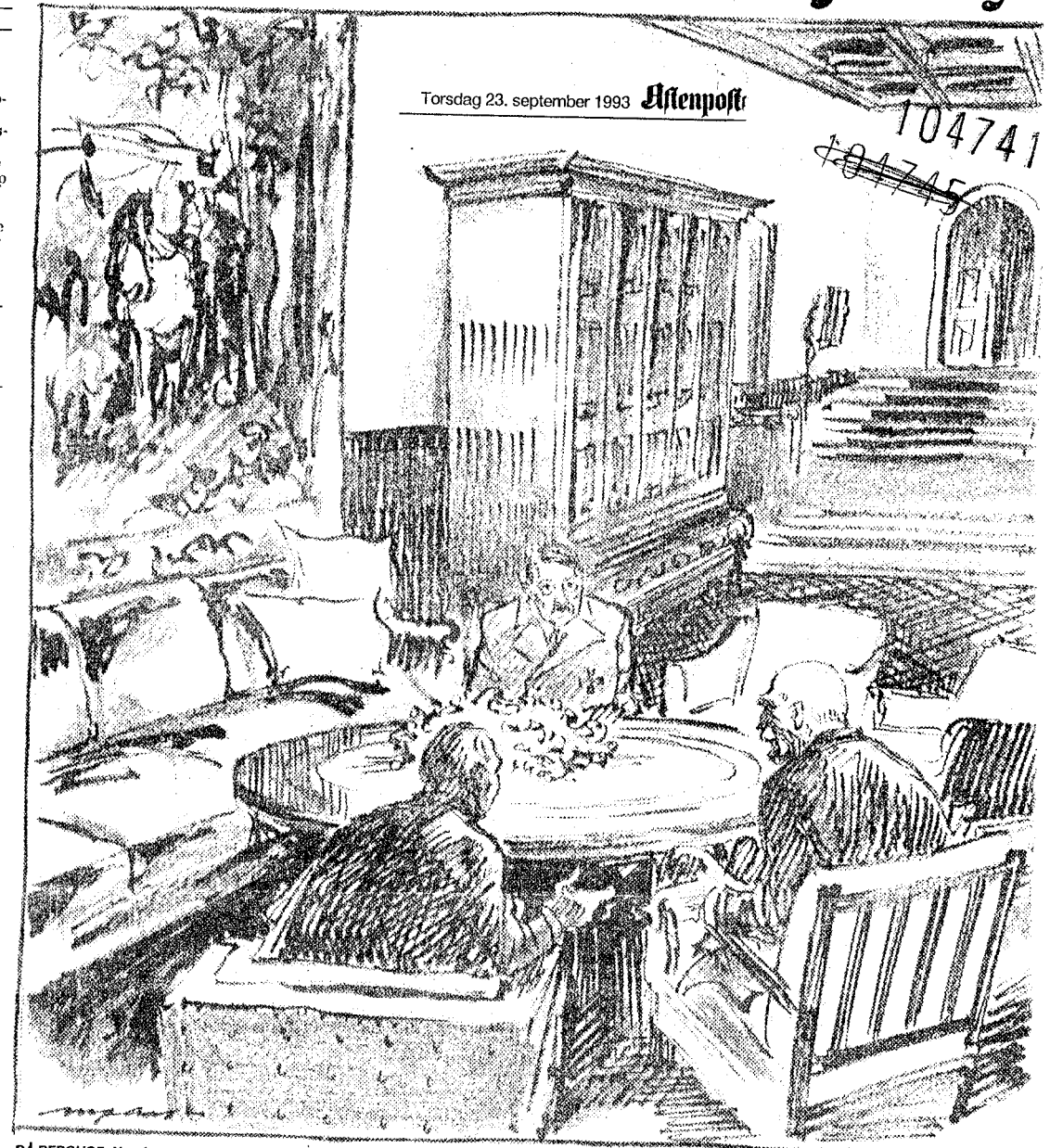
Nå kunne Goebbels bare prise seg lykkelig over at han ikke var til stede under audiensen hos Hitler, da han dagen etter fikk en foreløpig rapport om det som hadde

id. 3. juli 1943 ble han så forelagt en utlåtende protokoll fra møtet. Denne er dessverre ikke funnet. Men i dagboken har Goebbels sammenfattet innholdet, i hovedsak en bekreftelse av de vitneutsagn som historikerne hittil har hatt å bygge på. I tillegg får vi her Goebbels' egen reaksjon: «Det er overordentlig pinlig. Hamsun forsøkte rett og slett å eksaminere Føreren – et synd at han via bakmannen lot seg lede til en så tåpelig fremferd. Jeg hadde tenkt meg dette besøket helt annerledes. Men hvem kunne trodd at Hamsun, som da han var hos meg, nesten ikke berørte politiske spørsmål, nå plutselig tok opp problemet med den fremtidige ordning av de norske forhold! Mot Terboven reiser Hamsun nå en ytterst massiv front. Hans hovedanklage er at Terboven er et udannet menneske. Med dette bragte Hamsun naturligvis Føreren i harnisk, fremfor alt vel også av den grunn at Føreren ikke helt kunne avvise denne hamsunske innsigelsen.»

Goebbels avslutter med at etter dette vil det, i alle fall med det første, ikke lenger være mulig å introdusere noen dikter for Hitler. «Og heller ikke noen lyriker eller epiker, som han selv uttrykker det.»

Terbovens prøyseri

Bak Goebbels' formulering «udannet» skjuler seg nok først og fremst Hamsuns klager over Terbovens brutale metoder i Norge. Det var rikskommissærens «prøyseri», samt «alle henrettelsene» som tidligere ifølge andre tilstedeværende gråtkvalt hadde beklaget seg over. Og samt at sl var både Hitler selv og Goebbels lite tilfreds med Terbovens midler, som heller skadet enn gagnet Tysklands sak. Men å medgi dette, selv overfor en tysklandsvenn som Hamsun, var ikke lett. Det dreide seg jo om Hitlers personlig valgte og direkte underordnede tillitsmann i Norge. Dermed ble den normalt selvsikre Führer, som el-



PÅ BERGHOF: Noe foto av møtet mellom Hitler og Hamsun på Berghof er ikke kjent. Aftenpostens tegner Ulf Aas tenker seg det omtrent slik.

lers alltid var den førende under de audienser han innvilget, bragt i forlegenhet og ut av fatning. Han avbrøt samtalen før tiden, og gikk på altanen for å snappe luft, har pressesjefen Otto Dietrich fortalt. På sin side avlyste Goebbels uten videre den nye mottagelsen han hadde invitert Hamsun til i Berlin 27. juni.

En plass til Hamsun?

Goebbels' dagbok aktualiserer på nytt spørsmålet om Hamsuns rolle og forhold til tyskerne under okkupasjonen. Debatten om dette har en solid tradisjon hos oss. Senest i vår fikk vi en ny runde, foranlediget av en høyst uoffisiell omdøping av Scheidegates gate til Knut Hamsuns plass. Men diskusjonen bragte heller ikke denne gang noe nytt, hverken av fakta eller vurderinger. Det virket snarere som om alle klassiske misforståelser og forvrengninger knyttet til Hamsun hadde satt hverandre stevne. «Nu igjen –!» Dette gjelder også omtalen av Hamsuns opptreden overfor dødsdømte norske motstandskjempere. Spesielt med tanke på yngre generasjoner, som kanskje for første gang søkte å orientere seg i saken, var det synd at det Hamsun-bildet som ble tegnet, var så grovt misvisende. Man kan spørre hvordan det egentlig er mulig, at all den tilgjengelige informasjon som nå foreligger, har en så liten gjennomslagskraft.

Et ankepunkt som ble tillagt en merkkelig vekt, var at Hamsun angivelig hadde latt seg fotografere sammen med Hitler, den gang i 1943. Noe slikt foto er imidlertid ikke kjent. Dessverre, vil nok mange historikere mene. Det er riktig nok mulig at Goebbels' folk forevigeit sammenkomsten på Berghof, med tanke på propagandistisk utnyttelse. Men i så fall ble en offentliggjørelse straks nektet.



PROPAGANDA: Knut Hamsun lot seg i andre sammenhenger villig bruke av det tyske propagandamaskineri. Her taler han på en pressekonferanse i Wien juni 1943 – umiddelbart før møtet på Berghof.

Hovedsaken er imidlertid at Hamsun og Hitler møttes. Men dikterens egentlige ærend og opptreden ved anledningen er nå så godt dokumentert at det ikke lenger går an å beskrive hendelsen utelukkende slik den måtte fortone seg for de uinnviede den gang.

Det spørsmålet vil sikkert reises på nytt, om Hamsuns navn er verdig til å pryde en gate eller en plass i landets hovedstad. Det

er da å håpe at debatten blir ført på et høyt og åpent plan enn tilfellet har vært hittil. Og det er så visst ikke spørsmålet om noen «tilgivelse» som er relevant i denne forbindelse. Noe slikt ville Hamsun selv klar ha avvist. Derimot ville han nok ha fordratt sannferdig og fullstendig informasjon, nå hans virke i de fem vonde årene først skulle bringes på tale. Redelighet – både en og to ganger – vil ikke minst her være det første bud.